

DR. KUNOSS JUDIT

főiskolai tanár

Nyugat-Magyarországi Egyetem

Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskolai Kar

Győr

Az önálló hallgatói tanítások segítése levelező tagozaton

1. Indokok

A fenti témával való foglalkozásra két tény motivált elsősorban.

Az első: Ismert az a társadalmi igény, hogy a felsőoktatási intézményekben levelező tagozaton végző hallgatók is ugyanolyan értékű diplomát kapjanak, mint nappali tagozatos társaik.

A második: A közoktatás jogosan várja el a felsőoktatásból kikerülő hallgatóktól, hogy legyenek képesek ismereteik alkotó alkalmazására a gyakorlatban.

Úgy gondolom, hogy az előbbiek – többek között – frissdiplomás tanító szakos hallgatóinkra is kell, hogy vonatkozzanak.

Természetesen a tanítás mesterségét is tanulni kell. Ezt a fajta „tanulást” számos főiskolai stúdium szolgálja, közülük is kiemelten a gyakorlati képzés és annak különböző formái.

2. Gondok, tények

Levelezető tagozaton sajnos – a képzés természeténél fogva – nincs megoldás a gyakorlati képzés valamennyi formájára. Elsősorban a csoport előtti tanításokra és azok hiányára gondolok.

Anyagi és kapacitásbeli okok miatt nincs lehetőség arra sem, hogy az első tanítási próbálkozásokat a főiskola gyakorlóiskolájában végezzék el a levelező hallgatók hasonlóan a nappali tagozatosokhoz.

Ezért aztán a levelezősök az előírt kellő számú önálló tanítás érdekében maguk gondoskodnak gyakorlóléhről: iskoláról, osztályról és gyakorlatvezetőről egyaránt.

Tapasztalati tény, hogy a legjobb szándék ellenére is előfordul, hogy egyikük-másikuk nem a legalkalmasabb külső gyakorlatvezető irányításával teszi meg az első tanítási szárnypróbálgatásokat.

A fentiek következtében hallgatóként gyakran kétféle pedagógiával találkozunk. Mást tanult a főiskolán, mást lát, hall a terepen, a gyakorlatban. Nem elsősorban a különböző megoldási eljárásokra, módszerekre, „fogásokra” gondolok, hanem szemléletmódra, a 6-10 évesekről vallott felfogásra, korszerű pedagógiai, pszichológiai és szakmai kultúrára, tanítói attitűdre utalok.

Véleményem szerint a legtöbb gond abból adódik, hogy nem mindegyik gyakorlatvezető készlettel (képes) a hallgatót a tanításra történő felkészülés, tervezés során, a tanítás elemzésekor szaktárgyi, tantárgypedagógiai, pedagógiai, pszichológiai ismereteinek aktualizálására. Ennek oka többféle lehet, amelyek taglalása nem e tanulmány feladata. Az elméleti és a gyakorlati ismeretek felszínre hozásának elmaradása sok kárt okozhat. Nevezetesen: csorbát szenved (vagy ki sem alakul) a hallgatói tudatosság, az elmélet-gyakorlat összekapcsolásának képessége, a tanultak alkotó módon történő alkalmazása. Tág teret kap az indokok nélküli ösztönösség, az esetlegesség a tervező munkában. A hallgató gyakorlatlansága miatt nem látja át a fő feladatoknak megfelelően az óra egészét, az egészben a részeket és azok összefüggéseit. Így aztán vaktában, minden átgondoltságot nélkülözően tervez, készül tanításaira.

3. Feladatok

Vallom, hogy főiskolai oktatóként kell valamiféle segítséget nyújtanunk a levelező tagozatos hallgatóknak az önálló tanítási próbálkozásokra történő felkészülésükhöz. Mindezt úgy kell megtenni, hogy valóságosan nem lehetünk jelen a hallgatók gyakorlóléhelyein. Ezért a szóban történő tanácsadás, a tanultak felelevenítésére, ötletek felvetésére késztetés, a gyakori indokoltatás nem lehetséges.

4. A segítség módja

Ha írásos anyagot adunk a hallgatók kezébe, azzal segíthetjük a tanítási folyamat tervezését, a tudatos hallgatói felkészülést. Természetesen mindezek feltételezik az oktatótól a gyakorlat ismeretét is.

Anyanyelvi tantárgypedagógiát oktató tanárként olyan írásos anyagot állítottam össze a hallgatók számára, amelyek egy-egy adott tanítói tevékenység (anyanyelvtanítási feladat) tervezésének műveletsorát írják le. Meggyőződésem ugyanis, hogy szinte valamennyi anyanyelvtanítási tevékenység algoritmizálható, lépéssoruk és azok tervezése is leírható ezáltal. A hallgatói tervezés irányítását részben a tervezési műveletek (óramozzanatok, illetve lépések) egymásutániságának megadásával, részben pedig az elméleti háttérismeretekre történő utalással, valamint példák bemutatásával valósítottam meg.

5. Az írásos anyag szerepe

Az általam összeállított írásos anyag szerepét az alábbiakban látom:

- Segíti a tudatos hallgatói tervezést, a szükséges szaktárgyi, pedagógiai, pszichológiai ismeretek aktualizálását, az elméleti háttérismeretek és a gyakorlat összekapcsolását.
- Fejleszti a hallgatók gondolkodását, megkísérli, hogy a hallgató egész-rész összefüggésében tervezzen.
- Hozzájárul olyan pedagógiai képességek formálásához, mint a helyes döntéshozatal, a tudatos szervezés, a lényegre törő írásos kommunikáció.
- Elősegíti a kezdeti tanítási próbálkozások eredményességét, szolgálva ezáltal a hallgatók motiválását, motiváltságát.
- Aktivizál minden egyes hallgatót, tényleges tevékenységre készítet.
- Pótolja a terepen (a külső gyakorlóléhelyeken) a főiskolai oktató, valamint a gyakorlóiskolai szakvezető segítségének a hiányát.
- Hiszem, hogy közvetve a gyakorlatvezetők sajátos továbbképzését is megvalósítja.

6. Az írásos anyag összeállításának szempontjai

Abból a tételből indultam ki, hogy az önálló hallgatói tanítások szerves részei a főiskolai tanulmányoknak, azaz a tanulási folyamatnak. Tény, hogy az önálló tanítások a tanulási folyamat, azaz a gyakorlás következményeként válnak egyre eredményesebbé. Ezért az írásos anyagok kidolgozásakor négy szempontot vettem alapul. Ezek a következők:

- A pedagógiai pszichológia egyik megállapítása, hogy a tanulásban szerepe van a példának (a mintának) és az utánzásnak. Kelemen László szerint a példaadás lélektani alapja részben a példa szuggesztív hatásában kereshető. Mindaz, amit valamiféle formában kifejezünk, hat embertársainkra. Ugyancsak az említett szerző írja, hogy az utánzás könnyíti meg a példakövetést. Az utánzás viszont a tanulás egyik formája. Ezért tartottam tehát fontos szempontnak a hallgatói utánzást. A lépéssorra lebontott és leírt tanítói tevékenység így az utánzásához adott fogódzót.
- Pedagógiai-pszichológiai tanulmányaink alapján ismeretes az is, hogy az utánzó személy nemcsak reprodukálja a mások által nyújtott mintákat, hanem az utánzottakat el is raktározza a tudatban. Ezáltal nyílik lehetősége arra, hogy az elraktározott mintákat hasonló helyzetben előhívja és használtsa.

A hallgatók nagy része az első tanítások tervezése során hűen lemásolja a látott, az írásban megkapott mintákat. Szinte lépésről lépésre átveszi azokat. Meggyőződésem, ha értékes a minta, akkor az átvétel hasznos, szolgálja a hallgató épülését. Fontos láncszem lehet a tanulás folyamatában, így a tanítási órákra történő készüléskor is. Tapasztalatom szerint az igényesebb hallgatók a kezdetek kezdetén is igyekeznek egyéniségükhöz, felkészültségükhöz igazítani (átdolgozni) a látott, a kapott mintákat. Ezek a hallgatók már képesek a példa lényegének megragadására, értékelésére és a válogatásra is. Amikor az írásos anyagokat összeállítottam, nemcsak a minta hű követését, hanem az attól való eltérés lehetőségét is biztosítottam számukra.

– Harmadik szempontként utalok a különféle tanulásmódszerekre. Például arra, amelyik a tanulást algoritmusok (műveletek, műveletsorok) elsajátításaként fogja fel. E felfogás szerint megke-
reshetők, kiszámíthatók a hasonló feladatok, tevékenységek legcélszerűbb műveletsorai. Éppen ezért e tanulásmódszert megállapítást is érvényesítettem az írásos anyagok kidolgozásakor.

– Végül azt a didaktikai tételt is hasznosítottam, amely szerint a tanulás nemcsak ismeretszerzés, hanem ismeretek alkalmazása is. Az eredményes alkalmazás egyik feltétele viszont a tudatos-ság. A tanítási órák tervezése során is az egyes stúdiumokban elsajátított ismeretek alkalmazása történik.

Írásos anyagom úgy készíti a hallgatót tudatos tervezésre, hogy nélkülözhetetlen háttérismereteket aktualizál meghatározott tanítói tevékenységhez. Úgy tettem meg ezt, hogy elkerüljem az újratanítást, ugyanakkor segítsem a hallgatók összefüggéslátásának fejlődését.

Összegzés helyett álljon itt egy segédanyag, amit másodéves levelezős hallgatók első tanítási próbálkozásához készítettem.

Az íráshasználat fejlesztése (Az önálló hallgatói tervezés segítése)

1. *Tervezzon meg olyan anyanyelvi órát az 1-3. osztály valamelyikére, amelyben a nyelvhasználati módok közül az íráshasználat dominál!*

2. *Kérdezze meg először gyakorlatvezetőjétől a kijelölt osztály „írásórájának” anyagát, feladatait, valamint érdeklődjön az előző órák feladatairól is!*

3. *Nézzon bele a tanulók írásfüzeteibe, hogy tisztában legyen az osztály fűzetvezetési szokásaival!*

4. *Állítsa össze az „írásóra” nyelvi anyagát! Ez*

a) tükrözze az íráshasználat speciális feladatait, pl. a kishorogvonallal kapcsolódó betűk gyakorlása (1-3. osztály) vagy tempófejlesztés (3. osztály),

c) segítse az automatizmusok (írásmozgások) kialakítását, pl. megadott szavak többszöri leírása más-más feladattípusban, más-más szövegkörnyezetben,

d) szolgálja a tantárgyi koncentrációt, pl. az olvasást, a helyesírást, a fogalmazást,

e) álljon közel a tanulók érdeklődési köréhez!

f) *mennyisége* feleljen meg a tantervi követelményeknek! (1. osztály: 4-6 sor, 2. osztály: háromnegyed fűzetoldalnyi, 3. osztály: egy fűzetoldalnyi)

5. *A nyelvi anyag összeállításával párhuzamosan tervezzon meg az íráshasználat tevékenységformáit! Az öncélú írásgyakorlás elkerülése érdekében a hagyományos gyakorlattípusokat (másolás, tollbamondás, emlékezetből való írás) kapcsolja össze alkotó jellegű tevékenységekkel! Ilyenek lehetnek, pl. másolás betűrendbe állítással vagy csoportosítással, vagy hiányos mondat kiegészítésével; emlékezetből való írás olvasmány alapján történő szógyűjtéssel, mondatalkotással stb.*

6. *Készítse el az „írásóra” vázlatát! Ennek során legyen gondja:*

a) az előző órai munkák értékelésére, a tipushibák bemutatására, javítására, javíttatására (Ne feledkezzünk meg a helyesírási hibákról, a tetszetős elhelyezésről, a tisztaságról sem!),

b) az írásfeladat tudatosítására (az óra feladatának közlésére, a megjelölt írástechnikai probléma nagy alakban történő bemutatására, rövid magyarázatra),

c) a helyesírás előkészítésére (a helyes alak rögzítésére helyesejtéssel, a szótó megkerestetésével, színeshasználattal, a tanult szabály felelevenítésével, esetleg a betűk sorrendjének megállapításával),

d) más nyelvhasználati módoknak az íráshoz történő kapcsolására (pl. olvasás, helyesejtés, beszéd, nyelvtan stb.)

e) az írásszokások alakítására, pl.

– a gazdaságos másolásra (egy-két szó egyszerre történő elolvasása, fel/kitekintés nélküli leírásuk; nem túl magas, nem túl széles betűk írása 3. osztályban),

– a lendületes írásra (a szavak írásakor feleslegesen ne emeljék fel az íróeszközt; az ékezetek kirakásának ideje)

– az önellenőrzésre (Ehhez időt kell adni!),

– a helyes testtartásra, kéztartásra és íróeszköztartásra,

f) a mintalap elkészítésére az osztálynak megfelelő vonalazású füzetlapon.

7. Az íráshasználat tevékenységformái az alábbiak lehetnek:

1) Másolás írottól csoportosítással

Másoljátok le csoportosítva az alábbi kérdések segítségével a táblára írt szavakat!

rovar, rovarokkal, gyümölcs

magvak, kígyókkal, veszély

Mi?

Mikkel?

A feladat előkészítésének mozzanatai:

– a szavak elolvasatása némán, hangosan

– szóértelmezés (rovar) az A-ZS. segítségével

– a helyesírás előkészítése (kiejtés, átírás)

– egyéb utasítások: Vigyázzatok, nem minden szót kell lemásolni!

A kérdőszavakat ne írjátok le! A szavakat az elolvasás után feltekintés nélkül, az íróeszköz felesleges fel-
emelése nélkül írjátok le!

– önellenőrzés

– ellenőrzés felolvasással

2) Másolás nyomtatott betűrendbe állítással

Másoljátok le betűrendben a táblára írt szavakat!

megbirkózik, táplálkozik, érez, összegömbölyödik

A feladat előkészítése során gondoljunk a betűrendbe állítás segítségére is!

Pl. az első két szót megállapítjuk. Hívjuk fel a tanulók figyelmét arra is, ha az elválasztáskor nehézségük támad, kérdezzenek!

3/4) Mondatok írása tollbamondással

Tollbamondás alapján mondatokat fogtok írni.

Előkészítése:

– a mondatok elolvasása a tanító által

– a tanulók felhívják a figyelmet egy-két szó helyesírására

– diktálás szavanként (1. osztályban), szólamonként (2-3. osztályban)

– 3. osztályban közöljük a tanítókkal, hogy mérjük a mondatok leírásának idejét

– önellenőrzés

Nyelvi anyaga:

A süni rovarokkal táplálkozik. Ha veszélyt érez, összegömbölyödik.

Tempófokozás 3. osztályban

Próbáljátok meg leírni a fenti két mondatot kibővítve úgy, hogy a leírás idejét ne nagyon lépjétek túl! A tempófokozás nem mehet a betűk torzításának, az olvashatóságnak a rovására!

Nyelvi anyaga:

A sün rovarokkal táplálkozik, megbirkózik még a kígyókkal is. Ha veszélyt érez, azonnal összegömbölyödik.

5/ Mondatok írása emlékezetből többszöri elmondás után, segítség vonalas emlékezetével.

Most az emlékezetből való írást gyakoroljuk!

Két mondatot kell emlékezetben jól megjegyeznetek, majd hiba nélkül emlékezetből leírnotok!

Nyelvi anyaga:

Téli álmot alszik. Hasznos állat, védeni kell!

Előkészítése:

- a tanító felolvassa a két mondatot
- a tanulók szóban megállapítják a mondatok számát, ezután az egyik, majd a másik mondat szavainak számát
- a tanulók megismétlik az első mondatot, megállapítják mondatvégi írásjelét, hasonlóan történik a 2. mondat helyesírásának előkészítése is
- egy-két tanuló megismétli a két mondatot egyben
- leírás emlékezetből, segítség vonalas emlékezetével

T _____ H _____ II _____ II!

Írme a mintalap:

20. óra

Gyakorlás

1. rovar, gyümölcs, veszély M.
rovarokkal, kígyókkal
2. érez, megbirkózik, össze- M.
gömbölyödik, táplálkozik
3. A sün rovarokkal táp- T.
lálkozik. Ha veszélyt é-
rez, összegömbölyödik.
4. A sün rovarokkal táp- T.
lálkozik, megbirkózik még
a kígyókkal is. Ha ve-
szélyt érez, azonnal öz-
szegömbölyödik.
5. Téli álmot alszik. Haszn- E.
os állat, védeni kell!